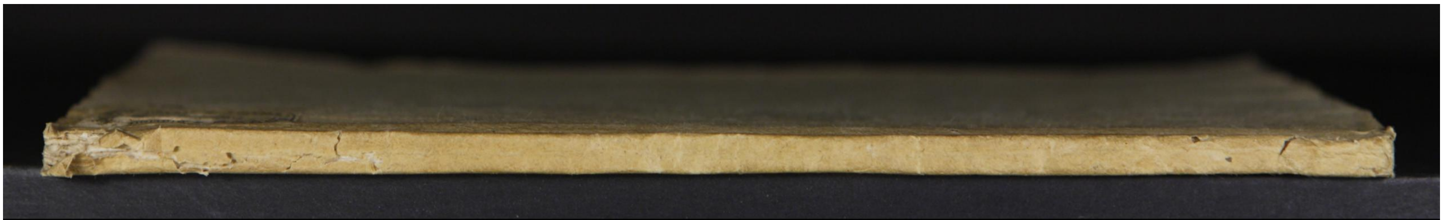
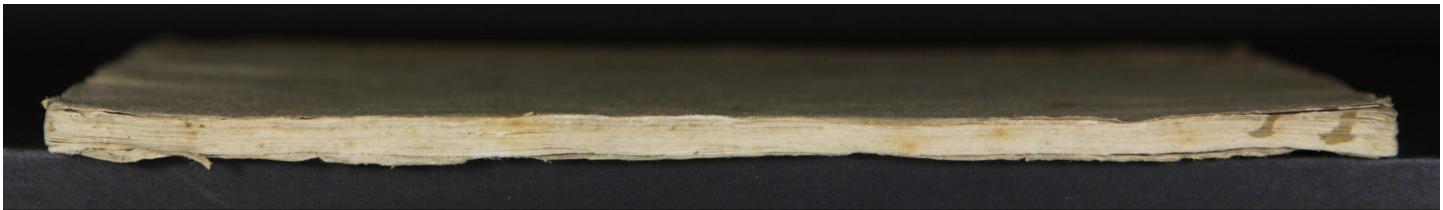
1/6.

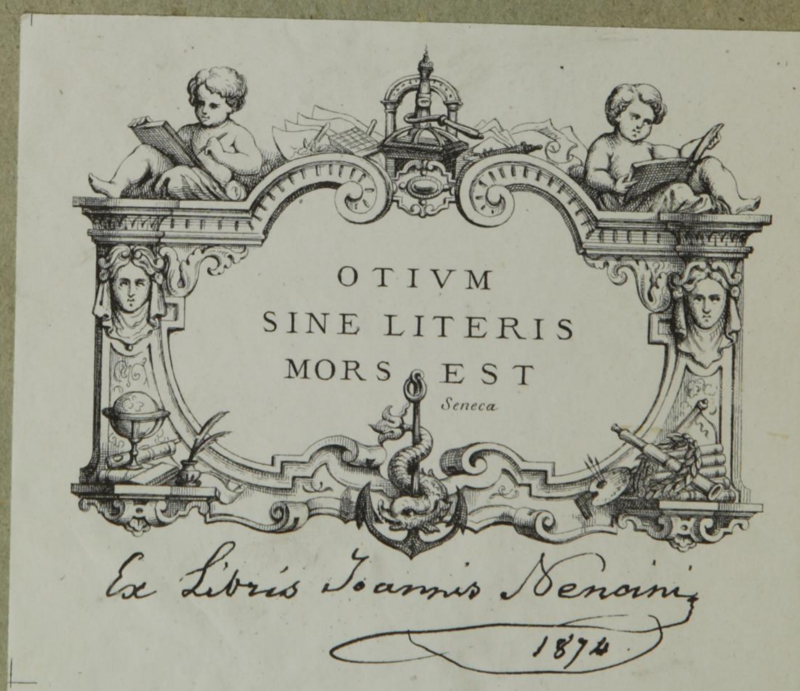

13

Primo lavoro tipografico, pub[illegible]
da Aldo Manuzio in Bo[illegible]
allorchè venne in quella città
a Professore di Eloquenza, dopo la morte
di Carlo Sigonio.—

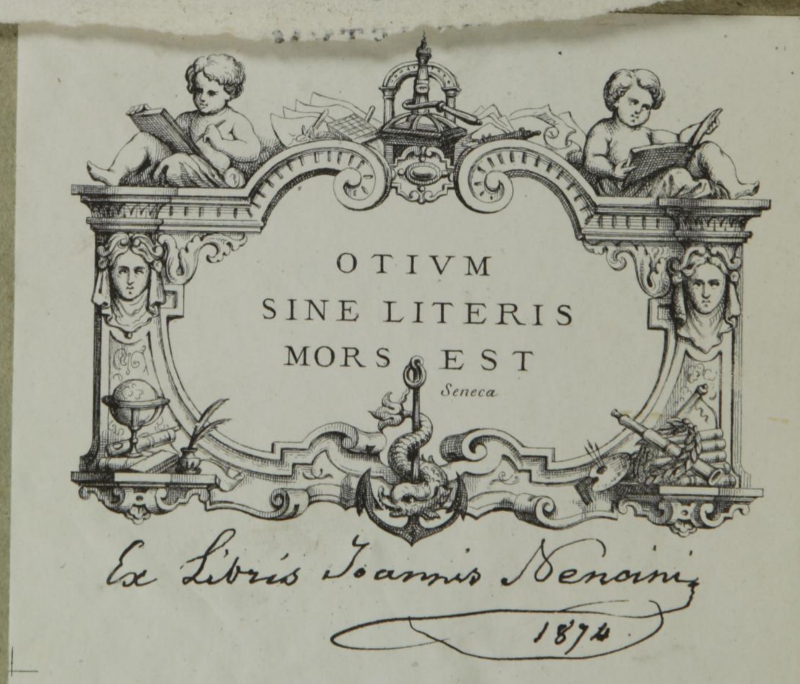
vendita Silvest. [illegible] 64

DE
LAVDIBVS
VITAE. RVSTICAE
ODE
HORATII
EPODON. SECVNDA
AB. ALDO. MANVCCIO
EXPLICATA

AD. PERILLVSTREM
IVLIVM. CONTARENVM
GEORGII. F.

VALEANT Principes, & ſi qui Principum nomine gaudent, quandoquidem, quae prima nobis eſſe debent, otium, & quies, atque animi tranquillitas, procul ijs abſunt. certe, ſi per eos hoc dicere mihi liceat, quod licere uolo, nulla me uitae meae ſatias ita tenet, ut meam

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Ioannis Nencini
1874

PERILLVSTRI
IVLIO . CONTARENO
GEORGII . FILIO
ALDVS . MANVCCIVS
S . P . D.

VALEANT Principes, & si qui Principum nomine gaudent. quandoquidem, quae prima nobis esse debent, otium, & quies, atque animi tranquillitas, procul ijs absunt. certe, si per eos hoc dicere mihi liceat, quod licere uolo, nulla me uitae meae satias ita tenet, ut meam

cum illorum uita permutare cupiam. animus princeps eſt. isq. dum regit, rex eſt, qui ab eo regitur. Recteq. admodum a Platone ſcriptum eſt, priuatos ingenium Principis ſequi. Regibus igitur relictis, ad eos, qui in priuata uita Reges ſunt, meus ſe deinceps conuertat animus, ad Teq. praecipue, IVLI CONTARENE, in quo nihil Regium deſideratur. Hoc ut mihi magis ex animo contingere poſsit, Horatium adiui, eius uitae laudes decantantem, quae a curis ſeiuncta ſit. Feciq. libenter, ut, quae ipſe elegantiſsime ſcripſit, quae a me hiſce diebus ſunt publice interpretata in Academia Bononienſi, in qua biennium iam eloquentiam profiteor, in Tuo nomine appareant; & Reges ipſos pudeat, Reges eſſe, cum Tu mihi Rex ſis, eumq. Te eſſe oſtendas, qui Regum gloriam obſcures. Totus es in litteris, in quibus quantum proficias, mirum dictu eſt. ijs enim rebus abundas, quae ad

hoc

hoc maxime facere uidentur. Huiusce Ciuitatis uel muta facies Te inuitat, Tua ad probitatem directa natura Te allicit, doctorum uirorum consuetudo, quibuscum familiarissime es, Ascanij Persij, Camilli Camillij, & Darij Socini, multum cum ad hoc addat, minimum tamen addit. Spatium enim non relinquis, in quo excurrere, & se exercere posit eorum industria. ita assidue uersaris cum libris, domesticis tuis, qui uere Tui familiares sunt. Sed haec maxima, sunt in Te minima. eo enim uitae genere uteris, quod ad probitatem attinet, ut annos prudentia uincas. Videre mihi uideor non pictam, non adumbratam, sed uere ueram, Clarissimi Patris Tui Georgij imaginem. Facileq. licet augurari, cum Eum Tu aetate aequabis, ijs rebus omnibus, quae Eum in Illustrissima, & Augustissima Vrbium regina, inter illustres, Regiosq. Proceres illustriorem reddunt, longe a Te superatum

tum iri. Praecipiat animo gaudium Pater Tuus, abſentisq. deſiderium aequo animo ferat, qui aliquando in Patriam, gloria onuſtus, amicis carus, Familiae iucundus, Patriae ipſi utilis, reuertaris. Firma ego ſpe nitor, eum Te fore, qui ſplendori ſplendorem adiungas. Meam interim obſeruantiam Tibi non ingratam eſſe, ut mea cauſſa plurimum laetor, ſic eadem cauſſa notam omnibus eſſe uolui.

Bononiae. IV. Id. Mai. CIↃIↃXXCVI

IO. FRANCISCI. COSTAEI

QVICVMQVE eſt grauioribus ſolutus
Curis pauperiei, honoris, auri,
Quem non ſollicitat Venus, Mauorsque,
Cui ſi eſt anxia cura litterarum,
Commiſcere iuuat ſeueriori
Interdum ſtudio lyram, & camoenas,
Quem, ſpreta urbe nimis negotioſa,
Nunc per florida prata diuagari,
Nunc montes ſuperare, nunc aquoſa
Delectat peragrare, nunc in imis
Telluris penetralibus ſupremae
Naturae intima dona quaeritare,
Nunc uel fallere aues libet doloſo
Viſco, uel laqueis feras, uel hamos,
Naſſas, retia, piſcibus parare.
Haec ſi contigerint cuiquam, & ille
Sit uitae integer, & Dei memor ſit,
Illi eſt parta quies, beatus ille eſt.

HORATII
ODE
II. EPODON

BEATVS *ille, qui, procul negotijs,*
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fenore;
Neque excitatur claßico ut miles truci;
Neque horret iratum mare;
Forumq. uitat, & superba ciuium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta uitium propagine
Altas maritat populos;
Aut in reducta ualle mugientium
Proßpectat errantes greges;
Inutilesq. falce ramos amputans,
Feliciores inserit;
Aut pressa puris mella condit amphoris;
Aut tondet infirmas oues;
Vel cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus aruis extulit;
Vt gaudet insitiua decerpens pyra,
Certantem & uuam purpurae,
Qua muneretur te, Priape, & te pater

Siluane tutor finium.
Libet iacere modo sub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquae:
Queruntur in siluis aues:
Fontesq. lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod inuitet leues.
At, cum tonantis annus hibernus Iouis
Imbres, niuesq. comparat;
Aut trudit acres hinc, & hinc multa cane
Apros in obstantes plagas;
Aut amite laeui rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pauidumq. leporem, & aduenam laqueo gruem
Iucunda captat praemia.
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Haec inter obliuiscitur?
Quod si pudica mulier in partem iuuet
Domum, atque dulces liberos,
Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Apuli,
Sacrum uetustis exstruat lignis focum
Lassi sub aduentum uiri;
Claudensq. textis cratibus laetum pecus,
Distenta siccet ubera;
Et horna dulci uina promens dolio
Dapes inemptas apparet;
Non me Lucrina iuuerint conchylia,
Magis ue rhombus, aut scari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc uertat mare.
Non Afra auis descendat in uentrem meum,
Non Attagen Ionicus

Iucundior,

Iucundior, quam lecta de pinguissimis
Oliua ramis arborum:
Aut herba lapathi prata amantis, & graui
Maluae salubres corpori,
Vel agna festis caesa Terminalibus,
Vel haedus ereptus lupo.
Has inter epulas, ut iuuat pastas oues
Videre properantes domum;
Videre fessos uomerem inuersum boues
Collo trahentes languido:
Positosq. uernas, ditis examen domus,
Circum renidentes lares.
Haec ubi locutus fenerator Alfius,
Iam iam futurus rusticus,
Omnem relegit Idibus pecuniam,
Quaerit Kalendis ponere.

ARGVMENTVM

FINGIT Alfium quendam feneratorem, quasi mutato consilio, ad uitam rusticam animum adijcientem, captum eius uitae commodis, ipsius secum laudes recensere. Sed eundem, cũ omnem suam occupatam hic, atque illic, pecuniam exegisset, ut eam in aliquod rusticum praedium impenderet, mox ad ingenium redeũtem, eam denuo proximis Kal. fenori dedisse.

Duo hinc habemus obseruatu digna;
alterum, neminem sua sorte contentum uiuere; quam thesin fuse persecutus est satyra prima primi libri Satyrarum;
alterũ, esse perdifficile, ac fere τῶν ἀδυνάτων, hominem ingenium mutare, eum maxime, qũi diu aut uirtuti, aut uitio, fuerit assuetus.
Fructus autem, ex, hoc, is elicitur.

Videmur enim a Poeta, personã Alfij notante, tacite admoneri, ne diu nimis indulgeamus naturae nostrae, ad uitium aliquod propensae; ne postea, cum uelimus habitum uirtutis, cum uitio illo pugnantem, nobis adsciscere, id facere in nobis non sit amplius situm, uel certe difficillimum eueniat, ut euenit Alfio.

Haec est, ut sic dixerim, Odes huius medulla. cuius si quis solum corticem inspiciat, longe alium ex ea sensum eliciet.

Quod attinet ad methodũ, qua utitur in hac Ode Horatius; dico, totam hanc Odem esse unicam ratiocinationem: quam hoc modo nectere possumus.

Illud nos beatos efficit, in quo maxima est uoluptas, cum minimis coniuncta molestijs.

At huiusmodi est rustica uita.
Ea igitur nos beatos efficit.

Subticet Horatius huius ratiocinij primam propositionem, & in solo eius assumpto probando, ac declarando, commoratur.

Propositio enim prima, ut notissima, fuit iure silentio praetereunda. quare ratio est enthymematica.

Assumptum uero erat, Vitam rusticam nos efficere beatos. Hanc propositionem probat, non alio argumento, nisi eius uitae commodis sigillatim enumerandis.

Et, quoniam, ut uulgo dicunt, contraria iuxta se posita magis elucescunt; ut illustriora nobis essent uitae rusticae commoda, statim Horatius ponit nobis ante oculos incommoda uitae urbanae; & aliorum; inquiens,

> Procul negotijs,
> Solutus omni fenore,
> Nec excitatur classico,
> Nec horret iratum mare,
> Forumq. uitat, &
> Superba ciuiũ Potentiorum limina.&c.

Nunc ad explanationem uerborum accedamus.

BEATVS *ille, qui, procul negotijs,*
Vt priſcia gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fenore;]

Sententia periodi huius clara eſt:

Beatum inquit eſſe illum, qui longe a negotijs, & moleſtijs urbanae uitae, rure degens, terram colit, quae fuit priſcorum uita mortalium; ſi tamen is ita ſe exerceat, ut propria, non aliena, rura, proprijs, non alienis, aliunde ue locatis, aut conductis, bobus aret. qui enim in alieno loco, atque alienis iumentis, opus facit, is pauper, ac non ſatis cōmode degens, exiſtimandus eſt.

Felices igitur prorſus iudicat eos, qui, relictis ciuilibus negotijs, agri colendi ſtudio ſe oblectant. nam *omnium rerum* (ut grauiſsime inquit Cic. in Officijs) *ex quibus aliquid exquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius*. Et in Catone Maiore dicit: *Mea quidem ſententia, haud ſcio, an ulla beatior eſſe poſsit uita*. (de ruſtica loquitur) *neque enim ſolum officio delector, quod hominum generi uniuerſo cultura agrorum eſt ſalutaris, ſed & delectatione, & ſaturitate, copiaque, rerum omnium, quae ad uictum humanum, cultumq. etiam deorum, pertinent*. Ibidemq. plura de Agriculturae laudibus. Simili modo Virg. lib. II. Georg. deſcripturus laudes uitae ruſticae, orditur:

O fortunatos nimirum; ſua ſi bona norint,
Agricolas, quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem uictum iuſtiſsima tellus: &

quae ſequuntur.

Quem locum egregie uidetur eſſe imitatus Horatius, ut eruditi annotarunt: ſi modo, antequam haec pangeret Horatius, illum Virgilij locum legit.

Procul negotijs,] Non ſatis eſt, dicere uult Horatius, eſſe ſine negotijs, ſiue ſemotum, & ſeparatum, a moleſtijs urbanae uitae, & negotiorum, ut beatus homo ſit; ſed oportet, ut homo ſit procul, hoc eſt, longe abſit, a negotijs. multi enim poſſunt eſſe ſine negotijs, qui tamen otioſi proprie dici non merentur. Contingit enim aliquando, eum, qui in urbe uiuit, exſolutum eſſe omnibus negotijs per aliquod breue tempus: is tamen otioſus non eſt; cum paullo poſt, temporis ad reſpirandum uix ſatis nacto, noua negotia ipſi offerat, atque imponat, occaſio. is certe otioſus dici non meretur. illud enim tempus, quo uacauit a negotijs, ei datum uidetur potius ad ſe recipiendum, & ad uires reficiendas ob ſuſtinenda noua negotia. propterea, qui uult frui otio, & dici uere beatus, oportet, ut procul degat a negotijs, hoc eſt, ut non ſolum ſit ſine negotijs, uerum etiam ſine occaſionibus negotiorum. Atque hoc eſt, *Eſſe procul negotijs,* occaſiones inquam negotiorum non habere praeſentes.

Procul negotijs,] Haec particula orationis, ubi ſine praepoſitione uſurpatur, ipſamet eſt praepoſitio, ut hic; ubi uero cum praepoſitione, tum eſt aduerbium.

Vt priſca gens mortalium,] Aurea ſaecula deſignat, quibus maiores in agris uiuebant, eosq. ſine metu libere colebant. Priſcis enim (nomine autem Priſcorum nō ſolum primos homines, ſed etiam qui poſtea fuerunt, modo ab aetate noſtra ualde remotos, appellamus) Priſcis, inquam, maximum ſtudium agriculturae fuit, & ſolus ex rure uictus, ac quaeſtus. Nam ipſorum tunc manibus colebantur agri, ut fas eſt credere, ait Plinius: *gaudente terra uomere laureato, & triumphali aratore.* illi eadem cura ſemina tractabant, qua bella; eademq. diligentia arua diſponebant, qua caſtra. Eſt porro agricul-

turae

turae initium antiquisſimum. ut pote, quam primi omnium Adami protoplaſti Cainus, & Abelus filij colue runt. ut tradit Ioſephus lib. 1. Antiquitatum. quorum alter quidem, paſtione; alter uero, aratione, uitam ſuam extraxerat. Et utriſque Noeus, poſt Cataclyſmum, ſuccesſit, atque per manus artem acceptam alijs tradidit. ſed, hac adhuc rudi non contentus, primus quoque uineam colere inſtituit: quam eius progenies, cum alijs partibus agricolationis, in uniuerſum Terrarum orbem propagauit. ſicut,

I Aſſur, apud Aſsyrios;
II Gomes, apud Cimbros;
III Aram, apud Syros;
IV Chus, apud Aethiopas;
V Aſcanes, apud Theutonos;
VI Euryla, apud Libycos;
VII Nam, & Saba, apud Arabas;
IIX Canaam, apud Cananaeos;
IX Iapetus, apud Ionas;
X Cethim, apud Macedones;
XI Tharſis, apud Cilicas;
XII Iauan, ſeu Ianus, apud Graecos, & Latinos;

& alij denique, apud alios,

Hanc primum inuentam ab Oſiri, qui idem eſt cum Dionyſio, in Aegypto, teſtatur Diodorus in 1; A Triptolemo, in Graecia ab Atticis, & Eleuſinijs populis, teſtis eſt Iuſtinus in 11. A Saturno in Latio, auctores ſunt Virg. Macr., Eutropius. Cererem, quam a gerendi frugibus Gererem appellatam, alicubi Cicero prodidit, in Sicilia agriculturam reperiſſe, ſunt qui ſcribãt.

Nabidi ſuo Hiſpani, alij a lijs Agriculturae inuentum acceptum referunt.

Quid? Non ne Vlyſſes, Ithacenſium rex, armenta

uenumdabat? Vt iure nihil tam regale uideri dixerit Cicero, quam studium agri colendi. Alcinoi, Phaeacū regis, horti celebratiſsimi ſunt. Laertesq. in agris delituit, iiſdemq. ſe oblectauit, quo deſiderium filij ſui exſulis leniret. Cato inquit, *Agricolationis opus, proximum, ac quaſi conſanguineum, ſapientiae.* Et Varro ait, *Colonorum quaeſtum maxime pium, ſtabiliſsimum, & minime inuidioſum.* Recteq. dictum a Columella, *ſine ludicris artibus, atque ſine cauſsidicis, olim ſatis felices fuiſſe, atque futuras eſſe, urbes: at ſine agricultoribus, nec conſiſtere mortales, nec ali poſſe, manifeſtum eſſe.*

Gens mortalium,] Gens, aliquando latiſsime patet, & ſignificat genus humanum, ut hic. aliquando minus late, & ſignificat nationem aliquam, ut Phrygum, Perſarum, Romanorum: & hinc dicimus, Ius gentium, quo gentes, hoc eſt nationes omnes, utuntur. aliquando capitur pro ijs, qui eodem nomine ſunt, & Gentiles uocantur. Sic Romani uocant gentes, Iuliam, Porciam, Corneliam, &c.

Paterna rura bobus exercet ſuis,] Quare paterna? quia iucundiora ſunt nobis auita bona, & maxime res fundi, in quibus nati ſumus, & educati. ut uideantur nobis loco mutorum parentum. Iam, ſi dulcis amor patriae, quanto dulcior erit propriae domus, in qua primum de caelo ſpiritum duxeris, & lumen uideris? Vlyſſes amore patriae miro tenebatur, etſi magnam orbis partem peragraſſet, & loca amoeniora multo, & etiam ſalubriora, eſſet emetitus. Quanta ſit patrij ſoli caritas, quae uis, ignorat nemo. Et, ſi cui libuerit haec melius cognoſcere, legat Patriae encomium apud Lucianum.

Beatus igitur ille, qui ex agro a parentibus relicto uictum quaerit, eoq. licet modico contentus eſt.

Sic legimus, Aeliorum, & Tuberonum, familiam, cum decem & ſeptem eiuſdem cognominis eſſent, cum uxoribus, & liberis, eandem domum exiguam incoluiſſe, eundemq. agrum Veientanum araſſe, & ex fructibus illius uixiſſe.

Bobus exercet ſuis,] Ne quis putet, Horatium uelle, eum ſolum eſſe beatum, qui proprijs manibus aret, eo quod dicat, *Bobus exercet ſuis*, & *Exercendi* uerbum adiungat ei, quem Beatum uocat. poteſt enim et *Exercet*, acipi etiam, pro, exercenda curat, & aſsidue colit, proſcindit. Poſſunt autem multa uerba hoc modo uſurpari. Sic apud Virg. *Tondere* dicitur ille, qui ſe tondendum alij tradit, in I. Ecloga, ubi Tityrus inquit Meliboeo:

Libertas, quae ſera tamen reſpexit inertem:
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat.

Et *Exercet*, hic, idem eſt, ac colit. Eodem ſenſu hoc uerbo utitur Virg. Georg. I. *Exercetq. frequens tellurẽ, atque imperat aruis.* Et Georg. II. ſed paullo contractius, cum ſolam arationem deſignet, inquiens:

Aut preſſo exercere ſolum ſub uomere. Hic autem quemuis agri cultum, adhibitis tamen bobus, intelligit.

Et, quoniam adhuc improbari hoc uitae genus poterat ab aliquo, dicente, id eſſe indignum homine, ob id, uelut tacitae occurrens obiectioni, Horatius, inquit, uitam ruſticam eſſe omnium antiquiſsimam, & priſcis hominibus aureo illo ſaeculo conſuetam; proinde non eſſe ſpernendam; immo uero ceteris praeferendam; ſi quidem, ut ea negotijs urbanis procul ſit, non tamen eſt prorſus otioſa, atque iners, ſed actuoſa; quemadmodum deinceps oſtendetur, & in ijs operibus occupatur, quae ad beatitudinem, breuiori quodam, & tutiori, tra-

mite, nos perducunt, quam urbana negotia, cum a ru-
stica uita procul absint uersutiae, doli, fraudes, impo-
sturae, adulationes, ambitio, & dominandi cupido, ma
ter omnium uitiorū. Quod igitur ad uitae integritatē,
& probitatē, attinet, nemo adhuc dubitarit, rusticam ui-
tā urbanae uitae esse praeferendam. quod ad nobilita-
tem, ea primum antiquissima est omnium, ideoq. no-
bilissima. Vrbana quidem uita politior est, quam rusti
ca, comptior, adde etiam commodior. Sed, nobilio-
rem non esse, ex eo patet, quod hodie, in nonnullis Eu-
ropae partibus, nobilissimus quisque rure degit, in ur-
be sunt opifices, mercatores, & cetera plebs. Quid di-
cam de ueteribus Romanis? nonne ab aratro ad dicta-
turam uocabantur? Apud Aristophanem uero, in Plu
to, cum Chremilus, uir iustus, sed pauper tamen, Ca-
rionem seruum mittit uocatum homines uitae probita-
te sibi similes, non ne rus eum legat, ad rusticos homi-
nes conuocandos, ut in domum suam conuenirent, ad
uisendum Plutum, qui optimis quibusque ingentes erat
pollicitus diuitias? quid enim, quaeso, aliud, eo nos
exemplo docere uult Aristophanes, nisi, proborum ho-
minum rus esse domicilium, in urbe esse oratores, so-
phistas, parasitos, & id genus hominum, qui omnia suo
metiuntur commodo. Postquamq. urbes condi coepe-
re, saecula, ex aureis, non solum argentea, & aenea, sed
ferrea, euasere.

Bobus] Bubus, legendum ex Prisciano lib. VII. quo
modo est in antiquo meo libro.

Solutus omni fenore;] Non alieno aere obstrictus.
De duplici fenore intelligitur, & de eo, qui fenori dat,
siue feneratur, & de eo, qui fenori accipit; ideoq. dicit,
Omni fenore. Liber itaque ab omni debito, & lucro.
Non igitur fenori obstrictus, neque faciens lucrum ini-
quum

quum ex pecunia fenori data, ſed e terra uſuram capiens, quae eſt longe uberrima, & iuſtiſsima, ut pote ex manu Dei profecta.

Porro Ariſtoteles primo Politicorum capite 7. lucrum ex fenore maxime damnat. Inquit enim, fenus iure merito uituperari, atque odio haberi: eo quoniam fenerator nummũ ex nummo generat, quaſi nũmus uim habeat generandi, cum nullam habeat. ideoq. lucrum hoc τόκος, inquit, appellatur, quaſi nummus nummũ pariat. hoc autẽ contra naturam eſt. natura enim nummus ex rebus naturalibus aut ingenio, aut artificio, aut labore cõparatur, non ex nummo alio. nummus enim ſua natura ſterilis eſt. quemadmodum ergo monſtri ſimile eſt ſterilem parere, ſic eſt contra naturam nummũ nummũ parere. merito igitur feneratio exoſa eſt.

Fenore;]Fenere, uetus meus liber. antique. non prorſus contemnenda lectio.

Neque excitatur claſsico miles truci;] Diximus, ab Horatio praeferri uitam ruſticam urbanae, non quod ſola urbana differat a ruſtica, hoc eſt, ea, quae intra muros degitur urbium; ſed urbanae uitae nomine ceteras omnes uiuendi rationes, praeter ruſticam, comprehendi uoluimus: quoniam & miles, & nauta, & ſi qui alij ſunt, qui in urbe non uerſantur, etſi in una urbe non ſemper manent, in urbe tamen, modo hac, modo illa, degunt, & negotiantur: & hoc modo Vrbani uocari poſſunt: praeterea, moribus ſunt urbanis, non ruſticis, maxime uero omnium nautae, qui technas omnes norunt, ac ſtruere ſolent urbanas.

Neque excitatur &c.] Neque, inquit miles eſt, neque nauta, neque patronus, aut cliens, neque aulicus. Omnia hec periphraſi explicat, quae poetarum fere eſt propria, & non ſolum eſt auditu iucundior, ſed rem

ob

ob oculos pònit. Si enim dicam, Miles, iam confuse, quid ego uelim dicere, intelligis; si dicam eum arma tractare, & classica uoce excitari, iam intelligis, a me & militem significari, & militis opus, atque officium, agnoscis, ac praeterea meum cognoscis de milite, & de militia, iudicium, nempe, a me existimari & duram, & trucem. Notandum tamen, aliquando licere uti promiscue uel sola uoce, uel uocis periphrasi: aliquando non licere uti sola uoce, sed necesse esse uti periphrasi, ut hic. nam, si dixisset Horatius, Beatum esse eum, qui rure degat, & nec militiae, nec rei nauticae, nec foro, nec aulae, uacet; neque periphrasi explicasset militiae, nauticae, & aulae, incommoda, in eius oratione multo minus esset energiae; neque constaret nobis, qua de caussa ceterae uiuendi rationes cum rustica uita, quo ad beatitudinem, non sint conferendae. Virg. *Ruuntq. in ferrum.*

Neque excitatur classico &c.] i. non sectatur horrenda, & periculosa, bella, spe lucri, aut honorum; sed agrum suum colit.

Hinc anni labor: hinc patriam, paruosq. nepotes
Sustinet: hinc armenta boum, meritosq. iuuencos, ut canit Maro.

Excitatus, in duobus scriptis meis.

Classico truci;] h. e. horribili tubae sonitu. nam *Classicum* dicimus (ait Seruius) *& tubam ipsam, & sonum.* Solebant autem ueteres, cum educere legiones in hostes uellent, aut a proelio reuocare, concentu tubarum, & cornuum, signum dare. Et illud, Classicum; hoc uero Receptui canere, dicebant.

Neque horret iratum mare;] Mare iratum, h, è. agitatum uentis. tum enim, cum aduersi perflant uenti, ac uehementes admodum, maximi excrescunt in mari fluctus,

ctus, quibus turget mare, ut & irati homines *Turgere* dicuntur, cum sunt irati, ut est apud Plautum.

Mare autem non proprie dicitur iratum, cum ira, unde iratus quis dicitur, non possit esse affectio rerum anima carentium. quae enim anima carent, animae quoque uiribus, & operationibus, carent.

Relinquitur ergo, ut Mare dicatur iratum metaphorice. Et, quia non utimur translatis nominibus, nisi in ijs rebus, quae nō nihil habent similitudinis cum ijs, quibus significandis translata illa nomina prius sunt imposita, ideo, ut iratum dicatur mare, facit similitudo quaedam fluctuantis maris cum homine irato. Sicuti enim is, qui est ira percitus, fremit, & uerba profert quodam cum strepitu, atque insuaui sonitu, ac potius murmure; sic quoque mare ipsum uentis concitatum fremit: unde *Fretum* dicitur angustum mare, in quo est asiduus ille, ac uehemens, fluctuum fragor, ac strepitus. Praeterea, sicuti iratus homo comminatur alteri malū, (ira enim, ex Aristotele, est cupiditas ulciscendi illatam iniuriam, quae non solet aboleri, ni malo aliquo auctorem iniuriae multemus) sic quoque mare ipsum uentis percitū comminatur & nauibus, & rebus quibuscumque, ipsis etiam piscibus, exitium. Haec igitur similitudo Maris cum homine irato dedit occasionem potissimum, ut satis eleganter, atque apposite, ipsum Mare iratum dicerent.

Neque horret iratum mare;] non committit se tempestuoso, & periculis pleno, mari, caussa quaestus, ut faciunt mercatores.

Forumq. uitat,] Vrbanae uitae descriptio, ex aedificijs, & urbanis praedijs.

Duo autem in urbe sunt aedificiorum genera; Publica, & priuata.

Publica,

Publica, sunt, quae sunt uniuersitatis;

Priuata, quae priuatorum sunt ciuium, ut testatur Iustinianus in titulo secundi Instit. primo, qui est de rerum diuisione. Suntq. publica aedificia, ut theatra, stadia, basilicae, templa, & cetera huiusmodi, in quibus forum connumeratur. Est autem Forum, locus, in quo iudicia exercentur est: quoque, in quo res prostant uenales: & ob id opida multa uocata sunt hoc nomine, ut, Forum Iulij, Forum Sempronij, Forum Cornelij, &c. a nundinis, in his locis institutis: cum in haec loca mercatores undique confluerent, merces suas comportantes, uenum eas dandi gratia. Graeci haec ἐμπόρια dicunt.

Hoc loco per Forum intelligit Horatius, forum tum iudiciale, tum etiam id, in quo res uendebātur. is enim, qui in urbe negotiatur, aut in foro rerum uenalium uersatur, aut in eo, in quo iudicia exercentur; in illo quidem, si sit mercator; in hoc, si publicum aliquod onus sustineat, uel si sit aduocatus, iurisconsultus, patronus, cliens.

Sunt uero, qui in foro nihil habent negotij, atque in eo frequentes non uidentur. Hi plerique, nisi in urbe sint prorsus otiosi, (opifices excipio) frequentant tamen potentiorum limina, & in aulis sunt, plerumque obseruantes primarios homines, eosq. affectantes.

Belle igitur Horatius tetigit duobus uerbis loca omnia urbis, in quibus homines aliquid habent negotij.

Superba inquit *limina*, uel quia superborum hominū domicilia, quales sunt plerumque, & diuitijs, & nobilitate, insignes, ut Aristoteles quoque testatur in libris de Rhetorica. Vel, *Superba*, μεταφορικῶς, quoniam potentiorum aedes sunt ceteris excelsiores, & magnifice exstructae, prospectibus exornatae mirificis, & opere, & operis materia, longe post se aedificia tenuiorum hominum

hominum relinquentes, ut mos est superborum, qui primas semper sibi uindicāt. Virg. Aen. II.

Barbarico postes auro, spoliisq. superbi.

Limina autem, inquit, non aedes. partem capiens pro toto.

Sed, quid, si dicamus, emphasin in hac uoce quandam esse? Non inquit, Aedes, sed, *Limina*. Forte, quoniam mos est in primis, atque exterioribus, fere aedium partibus commorari eos, qui potentes obseruare solent: cum potentiores soleant in penitioribus aedium locis degere; non facile intus admittentes eos, qui ipsos appellatum, atque inuisum, quotidie uentitant. sinunt eos in uestibulo commorari, multo ante, quam sui copiam faciant, & alios intus admittant. Ob id forte inquit, *Superba limina*.

Alibi Horatius, nempe ode 14. lib. II. uocat *Pauimentum superbum*, eodem loquendi schemate. Virg.

Penetrant aulas, & limina regum.

Et:

Si non ingentem foribus domus alta superbis,
Mane salutantum totis uomit aedibus undam.

Magna quippe laus nobilibus erat, quamplurimos clientes, & pauperes, amicos habere, a quibus mane salutarentur, ad forum, curiamque, frequenti comitatu, deducerentur, atque reducerentur.

Altas maritat populos:]

Adultos iam surculos adiungit arboribus. nobilia enim uina non nisi in arbustis gigni, longo aeuo iudicatum est, teste Plinio.

Propago, est uitis uetula, defossa in terram, ut plures ex ea propagentur. *Adulta* autem, inquit. nisi enim propago adoleuerit, iam maritari arbori non potest. Vulgo

D adhuc

adhuc *Propagine* uocãtur in nonnullis Italiae locis; etsi alibi potius uocetur *Prouane*.

Maritare populos uitibus, est, eas coniungere ipsis, ut coniungitur uir uxori.

Maritantur autẽ uites arboribus, non tam ut fructus edant, sed ut eos edant meliores. nisi enim coniungantur, aut admoueantur arboribus, humi iacentes, reddunt quidem uuas, sed longe deteriores, cum non perflentur ab aere, neque a Sole, quod magni interest, foueã tur; ex quo fatuae sunt, nullum referentes saporem, & sero ad maturitatem perueniunt.

Sunt quidẽ arbores quaedã, hoc ingenio, & natura, ut steriles sint, nisi prope habeant alias quasdã, quarũ propinquitate, occulta quadam naturae ui, fructum ferunt. Quod attinet ad uites, ita coniunguntur arboribus, ut uideantur ijs indigere ad fructus edendos; & ipsae, ut feminae esse; arbores autem, ut mares. attamen, & uites dicimus maritari arboribus, & arbores uitibus. Et arbores uitibus carentes uocamus Viduas; & Viduas, uites arborum adminiculo orbatas. Sic Catullus dixit, *Vitem ulmo coniunctam marito*, in Carmine nuptiali, & uitem eo carentem appellauit *Viduam*.

Horatius uero, contra, Ode 5. lib. IV. Vlmum, populumque, uiduas appellat, quae uitibus non sunt coniunctae, inquiens,

Et uitem uiduas ducit ad arbores.

Populos:]Arbores hae sunt albae: ob id a Graecis dictae λεῦκαι : quo quidem eas nomine hodieq. uocant, lingua uernacula, Calabri, illam incolentes Italiae orã, quae Magna Graecia dicebatur. Inde *Candidã populum* dixit Virg. in Moeride. Vitẽ magis populus alit, testante Columella. *Species* (inquit uetus interpres) *est hic posita pro specie, arbor pro arbore, populus pro ulmo: non enim*

popu-

populos, sed ulmos uitibus maritare, rustici consueuere.

Altas]alij legunt, *Albas*. ego nihil muto: cum mutationis caussam nullam uideam, uel fere nullius mometi. Commodus certe sensus elicitur. Sic quoque, cur *Populos* mutemus in *Opulos*, quod his mire gaudeant uites, non uideo. cum enim lectio ferri potest, mutāda non est.

Aut in reducta ualle mugientium

Prospectat errantes greges:] Sensus: Videt armenta boum, in uallibus pascentium. Sic Virg.

Mugitusq. boum, mollesq. sub arbore somni
Non obstant.

Reducta autem, h. e secreta, reparata, & etiam sinuosa, ex uetere interprete. Vt illud, *Reducta*, sit, quasi seducta, hoc est seorsim ab alijs nimium expositis aeri locis a natura ipsa ducta.

Est autem *Vallis Reducta*, quae a montibus hinc inde concluditur.

Vel, *Reducta*, h. e. recollecta, & replicata, quod est, in orbem ducta: ut sunt ualles pleraeque, montes, & colles, undequaque ambientes.

Sic dixit Virg. Aen. I.

in sinus scindit sese unda reductos.

Ideo placet etiam ultima interpretatio eiusdem interpretis, dicentis, *Reducta*, hoc est, sinuosa, quod idem est dictu, ac Orbiculari. cui mire quadrat Virgilij locus a me adductus. Sed idem interpretatur etiam *Reducta*, hoc est, depressa. quod non ita mihi probatur. quis enim ignorat, ualles omnes esse depressas, cum sint in radicibus montium? Sic idem Horatius Ode 17. lib. I.

Hic in reducta ualle caniculae
Vitabis aestus. Qui locus confirmat expositionem mihi probatam: hoc est, recollecta, & montes undequaque ambiente. in huiusmodi enim uallibus, & longe

prospicere possumus, & caniculae aestum uitare, quin etiam hiberno tempore a uentis esse tutiores, si claudantur montibus.

Mugientium] Boum. Per eorum propriam uocem eos significat.

Prospectat] hoc est, longe, seu procul, spectat.

Errantes] hoc est, libere pascentes. Sic Virg. in Tityro:

Ille meas errare boues.

Errare autem, ut libere pascere significat in bobus, sic in alio pecore gregatim ingrediente, non id omnino significaret, neque de uniuerso grege proprie diceretur, sed de uno, aut altero, ex grege illo. Ouis enim errare potius dicitur, cum amissa huc illuc uagatur.

Greges:] De Bobus *Greges* dixit, cum *Grex* plerumque de pecoribus minutis intelligatur, Armentum uero de maioribus. Cum apposito tamen etiam ad maiora transferri posse illud, monent Grammatici, tãquam generalius nomen. Ideoq. ad distinctionem adiecisse Horatium, *Mugientium. Greges* igitur, idest, armenta. Grex enim, ut dixi, minoris pecoris multitudo est; Armentum autem maioris, ut boum, equorum, &c.

Est profecto periucundum, in reducto, & seposito, loco, atque opaco, quo nimirum solis radij non pertingant, ut sunt reductae ualles, longe animalia prospicere, pascentia, & herbam uirentem. nam & animalium tardi gressus uisum leniter mouent, & uiridis herbae color oculis tum iucundus, tum etiam saluber, est.

Recte autem dixit Horatius, *Prospicit*, hoc est procul adspicit. quarundam enim rerum facies non ita solet oblectare, & oculos tenere conspicientium, si proximae sint. quis enim ignorat, collium, ac montium, & cuiuscumque tractus, ac regionis, longe esse iucundiorem, & gratiorem, prospectum, cum nimirum ea loca

de

de longinquo conſpicimus, quam cum ea uidentes, pedibus terimus? hoc inde fit, quod longe poſiti plura uidemus, quod oculos mire afficit, nempe rerum uarietas; &, quae uidemus, longe uidentur pulchriora, cum earũ rerum uitia, propter longinquitatẽ non animaduertantur, ſed ſumma rerũ facies, plerumque iucundior, oculis legatur. Id euenire uidemus etiam in picturis.

Inutilesq. falce ramos amputans,

Feliciores inſerit.] Senſus: Aridos, & inutiles, arborum ramos falce putatoria amputat, ſiue circumcidit, nouosq. calamos inſerit.

Hi duo uerſusprorſus cõſequi uidẽtur ſuperiores illos,

Ergo aut adulta uitium propagine
Altas maritat populos.

Sequi enim uidentur: magisq. conuenit his ſubdere:

Inutilesq. falce ramos amputans,
Feliciores inſerit.

His poſtea annecti poſſunt hi:

Aut in reducta ualle mugientium.
Proſpectat errantes greges.

Quos recte conſequuntur hi,

Aut preſſa puris mella condit amphoris;
Aut tondet infirmas oues.

Licet in ſcriptis, quos uiderim, omnibus ordo ſit, qui eſt in uulgatis.

Inutiles] Steriles, infructuoſos. inquit interpres. Praecipuus enim arborum uſus eſt fructus, quem niſi reddant, inutiles dici poſſunt.

Opponit autem Inutiles Felicioribus.

Amputans,] *Putare*, eſt, inquit Varro lib. v. de ling. Lat. *purum facere*. Igitur, *Amputare ramos* eſt, expurgare arbores, & hoc modo puros facere.

Feliciores] hoc eſt, fertiles, ut & in eo uerſu Virgilij,

Exijt ad caelum ramis felicibus arbos.

Felix autē dicitur arbor fertilis, ut diximus, eò quia fine suo, qui est ferre fructus, minime frustratur. quae enim suū consequuntur finē, ea certe feliciasunt omnia.

Felici autem opponit Horatius Inutile.

Poterat etiam opponere Infelix, cum Infelix significet Sterilem.

Sic apud Liuium: *Arbori infelici reste suspendito*. Et apud Virg.

Infelix lolium, & steriles dominantur auenae.

Inserit:] Insitionem casum docuisse, scribit Plinius, in hunc modum: *Agricola sedulus casam saepis munimento cingens, quo minus putrescerent sudes, limen subdidit ex edera. at illae, uiuaci morsu apprehensae, suam ex alieno fecere uitam, apparuitq. truncum esse pro terra.* Ibiq. plura de duplici ratione, & tempore insitionis.

Aut pressa puris mella condit amphoris;

Aut tondet infirmas oues:] Aut, inquit, mel condit, ex apiarijs collectum, aut tondet oues. Hucusque tria haec habemus. nam aut is, qui rure degit, operam dat inserendis, & expurgandis, arboribus, aut maritandis uitibus, quod est iucundum, ob spem futurae uindemiae, & utilitatem respicit, sed futuram. Aut mel colligit, & praesentem, utilitatem spectat. Aut oculos oblectat, quod est merae uoluptatis. Laudat igitur à iucundo, & ab utili.

Sunt autem tria bonorum genera (ex Aristotele in Rhetoricis)

Iucundum,
Vtile,
Honestum.

Pressa mella] Pressa, hoc est, expressa: nam presſis fauis mella defluunt. Premuntur enim faui, exprimuntur

tur uero mella. De natura, generibus, probatione, mellis, & mellationis temporibus, multa eleganter ſcribit Plinius lib. XI.

Puris] defaecatis, & mundis.

Condit] reponit. Hinc omnia, quae in amphoris reponuntur, *Condita* etiam uulgo uocantur. Haec mellis collectio a uetere interprete uocatur, unico uocabulo, *Mellameſsio*, quaſi Mellis meſſio, idem, quod Mellatio. Graece Μελίτωσις, ſed apud neminē alium legitur. Eſt profecto ex ijs uocabulis, quae uulgo tum temporis uſurpabantur. Nonnulla quoque & Graeci ueteres interpretes in ſuis Cōmentarijs uocabula afferunt, quae apud ueteres Graecos ſcriptores nō reperias. non enim omnibus, quae in loquendo uſurpamus, uocabulis in ſcribendo utimur. Sic etiam idem interpres, explanans ſequentem uerſum, *Aut tondet infirmas oues*, annotat, illud opus, *Lanitondium*, dici.

Amphoris] Vaſis. Graecorum eſt uocabulum, Latinis etiā uſitatum. Graece, Αμφορεὺς, ab ἀμφὶ, & φορέω, quod circumferri poſſit huc, illucque.

Aut tondet infirmas oues:] Oues tondendas circa IIX. Kal. Iul. cum longiſsimus dies, & nox breuiſsima, ſolſtitium conficiunt, tradit Plinius.

Infirmas, autem, fortaſſe, quoniam ſui curam gerere neſciunt, neque ſaluti ſuae prouidere, praecipue cū onuſtae ſunt uelleribus ſuis, & grauatae. Niſi maluerimus (inquit interpres) dicere eas naturaliter infirmas, ideſt parū firmas, hoc eſt, delicatas. cum huiuſmodi pecus naturaliter infirmum ſit, & nobis obnoxium.

Vel, cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus aruis extulit,
Vt gaudet inſitiua decerpens pyra, &c.]

Vel, inquit, Autumnali tempore, quam gaudet, quanta

ta perfunditur laetitia, pyra decerpens, uuasque, & ceteros fructus, laborum mercedem suorum? *Aruis*, legitur in septem meis. *Agris*, in quinque.

Decorum caput,] hoc est, decoratum, & exornatum pomis. Autumno enim poma colliguntur, quae Graecis eodem, quo Autumnus, nomine dicuntur, nempe ὀπώρα. Ideo depingitur Autumnus capite pomis, atque uuis, exornato.

Mitibus pomis] *Mitibus*, hoc est, maturis.

Virg. Tityro:

Sunt nobis mitia poma.

Sic *Mites uuas* dixit Virg. Georg. I.

Heu male tum mites defendet pampinus uuas.

Et idem, *Mitem uindemiam*, lib. III.

Mitis in apricis cogitur uindemia campis.

Hoc epitheton est translaticium, sumpta ab homine metaphora. Et non solum transfertur ad fructus, sed & ad res ceteras inanimes, ut ad terram. Vnde Horatius:

Mite solum Tiberis, dixit;

Item Virg. *Mitem Tibrim.*

Et hic noster uerbum cognatae significationis animatis rebus adiecit, lib. IV. ode 7. inquiens,

Frigora mitescunt Zephyris.

Dicitur autem, *Pomum mite*, cum est maturum, quod sit tractabile, & se uesci patiatur: ut *Mites homines*, qui tractabiles sunt, & facile omnes perferunt, ac patiuntur, ut Pamphilus Terentianus.

Contra, *Immitem uuam*, h. e. acerbam, hic noster uocat, Ode 5. lib. II.

Tolle cupidinem
Immitis uuae.

Et Plinius, *Immitia poma.*

Poma, autem hic, non mala solum, sed & poma, & uuas.

uuas,& cetera intellige,quae tenera ſunt cortice. Licet non deſint,qui fructus durae corticis etiã Poma uocent, ut nuces, caſtaneas, amygdalas, & cetera huiuſmodi.

Deſcribit hoc loco Horatius Autumnum,& per proſopopoeiam illi perſonam attribuit.more poetarum.

Eſt autem ſententia, ut dixi: Cum Autumnus uberes,& dulces, fructus produxit.

Vt gaudet] hoc eſt, quã laetus eſt, qua afficitur uoluptate, pyra ex arboribus decerpens, ſuamet manu inſitis, ac purpuream uuam?

Triplex oſtenditur uoluptas.

Primum,quia poma ex arboribus recentia colliguntur;
Deinde, quia propria manu;
Poſtremo,quia ex ijs arboribus, quae tu inſeueris.

Pomum enim, recens, optimum;
Propria manu decerptum, iucundius, & neſcio quo modo uidetur ſapidius;
At, ſi ex arbore, quam tumet colueris, & in quo nonnihil laboraris,iucundiſsimum eſt.

Vt poſitum eſt, pro Quam.

Inſitua] quae inſita ſunt.Bene dicit *Inſitiua*,(ait interpres) quia ex ſemine nata degenerant, & fiunt agreſtia.

Decerpens] proprie, ſummis captans digitis.

Certantem & uuam purpurae.]
Eſt Graeciſmus. Certo enim, Graece dandi caſum plerumque exigit. ut,

χαλεπώτερον ἡδονῇ μάχεσθαι, ἢ θυμῷ.

Sic apud Hom. ιλ. α.

ἄνδρασιν μάχεσθαι.

Et ιλ. β. ἠδὲ μάχεσθαι ἀνδράσι παυροτέροισι.

Et Demoſthenes, μάχεσθαι τοῖς πολεμίοις.

Sic & apud Virg.

Solus tibi certet Amyntas.

Horatio autem familiares Hellenismi.

Ode 6. *Viridiq. certat bacca Venafro.*

Et Ode 1. *Luctantem Icarijs fluctibus Africum.*

Et Ode 3. *- nec timuit praecipitem Africum*
Decertantem Aquilonibus.

Et Ode XI Epod. *Desinet imparibus certare summo-*
tus pudor.

Et Sat. 5. lib. 2 *- haud ita Troiae*
Me gessi, certans semper melioribus.

Et 7. *Altercante libidinibus tremis ossa pauore.*

Sic & Virg. Georg. 2.
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiae certent.

Lucr. lib. III.
Quid enim contendat hirundo cycnis?

Hor. ep. x. lib. 1.
Non qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia uellera fucum. &c.

Et ep. 18. eiusd.
Mihi contendere noli.

Et Catull. *Noli pugnare duobus.*

Sed & Virg. *Pugnabis amori.*

Certantem autem *purpurae:* hoc est, colore simillimam purpurae, & purpureum colorem ostentantem, rubram. qua quid potest esse tum fructu laetius, tũ adspectu pulchrius? Et non solum poma delectant sapore, sed & colore.

Qua muneretur te, Priape,] Priapus, Dionysii, & Naiadis, Nymphae, uel Chionae, filius dicitur fuisse. praeterea non longe a Lampsaco urbem sui nominis condidisse.

Praeponebatur agris, hortisq. custodiendis, atque e ligno fingebatur, duo habens tela, falcem, & palum, seu

penem, quibus fructuum fures castigabat. Vnde apud Virg. de se ipso ita loquitur:

Hic me custodem foecundi uillicus horti
Mandati curam iussit habere loci.

Et apud hunc nostrum, Sat. 8.

- deus inde ego furum, auiumq.
Maxima formido. nam fures dextra coercet.
Ast importunas uolucres in uertice arundo
Terret fixa, uetatq. nouis considere in hortis.

Tamquam igitur hortorum deus, uua donabatur, & ceteris fructibus, quibus & Siluanus, tutor finium.

- et te, pater
Siluane, tutor finium.]

Siluani tres fuerunt.
Vnus dicebatur domesticus, possessioni consecratus;
Alter, agrestis, pastoribus;
Tertius, orientalis, cui est in confinio lacus positus; a quo inter duo, pluresue fines oriuntur. ideoq. inter duo, pluresue est lacus.

Omnis autem possessio quare Siluanum colit? quia primus in terra lapidem finalem posuit. *Finium* igitur, idest, terminorum, quibus agri distinguuntur. Haec ex scriptoribus de limitibus.

Siluanum Virg. quoque in II x. aruorum, pecorisque, deum uocat. Ibiq. Seruius annotauit, *Publicam caerimoniarum opinionem hoc habere, pecorum, & agrorum, deum esse Siluanum*. Alij tamen dicunt, eum esse ὑλικὸν θεὸν, hoc est, deum τῆς ὕλης.

Libet iacere modo sub antiqua ilice,]

Nunc uenit ad uoluptates agricolarum, quibus illi incredibiliter delectantur. Quo autem antiquior ilex, eo grandior, patulaq. magis, umbramq. efficiens maiorẽ

iacentibus, aut quouis pacto recubantibus, gratissimã. Ille uero recubitus, profecto, suauissimus est, ex adiun ctis. non solum .n. corpus labore defatigatũ reficitur, sed & sensus omnes recreantur, praesertim auditus,

aquarum sonitu labentium,
cantu auium,
strepitu fontium.

quae non solum uoluptati sunt, sed & somnum conciliant.

Modo in tenaci gramine.]

Tenax uocat *gramen*, eo quod terrae firmiter haeret. *Iacere in gramine*, inquit Horatius. Lucretius autem lib. v. ait, *Molli gramine prostratum esse.*

Labuntur altis interim ripis aquae:]

Fluminum periphrasis.

Altae autem *ripae*, flumina significant profunda. Inquitque, *Labuntur interim*, hoc est, labentes interim audit aquas. Fluuiales enim aquae non solum labuntur interim dum aliquis iacet interdiu, sed perpetuo, & irrequieto, lapsu, fluunt. Duo libri mei habent, *Riuis*, non *Ripis*, quod quibusdam magis probatur.

Queruntur in siluis aues:]

Ita, inquam, canunt, ut queri uideantut. etsi hoc alij refellant.

Ego existimo, cum haec diceret Horatius, respexisse Lusciniã, quae Philomela dicitur, cuius suauissimus est cantus. is tamen Luctus est a poetis interpretatus. ut propterea Luscinia dicta sit, quod lugens canat.

Flet Philomela nefas incesti Tereos; &, quae
Muta puella fuit, garrula fertur auis.

Vt ait Mart. lib. x i v.

Hoc igiẽ pacto Horatius speciẽ pro genere sumpsisset. An uero, *Queruntur*, dixit, quia, ex interprete, ueteres

om nium

omnium animalium uoces, praeterquam hominum, *Querellas* uocabant: hinc *Querulae cicadae*, Maro: *Querella ranarum*: & de bobus; *Atque omne querellis Impleri nemus.*

Apollonius Thyaneus, Auium cantum, sermonem earum dicebat esse, & eum optime se intelligere profitebatur.

Fontesq. lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod inuitet leues.]

Hic τὸ *Obstrepunt*, non capitur pro, contra strepunt, sed pro simplici Strepo. non solum enim fontium strepitus non aduersatur somnum captantibus, sed mirifice conducit. Sicuti autem uehementes sonitus, ac strepitus, somnum fugant, sic contra mediocres & auribus non ingrati, &, quod caput est, aequabiles, eum nobis mirifice conciliant.

Leues somnos.] quia meridiani somni leues, graues autem nocturni. Eo quia, fatigato corpore, longo interuallo temporis silentibus omnibus, facile sensus omnes ueluti obstupescunt, ut mortuo similẽ hominem reddant. Male ergo interpres *Leues* interpretatur securos, & iucundos. *Somnosq. inuitant leues*, unus.
Inuitant, quattuor. *Somnos inuitent quod leues*, tres.
At, cum tonantis annus hibernus Iouis,
Imbres, niuesque, comparat;]

Hiberni temporis commoditates, oblectationesque, nunc refert. At uero, cum, inquit, accessit hiems, uarijs animum uenationibus oblectans, & corpus exercens, malas omnes, & perniciosas, ex animo fugat cogitationes, quas affert nobis, atque alit, otium.

Probauerat Alfius ab utili, & a iucũdo, seu delectabili, rusticam uitam esse amplexandam. Supererat, eandem ab honesto commendare. id quod erat potissimum.

nam

nam utile, & iucundum, mouet, atque impellit, ad aliquid agendum, eos tantum, qui aut uoluptatem in omni re ſequuntur ducem, omnia ue nõ uirtute, ſed uoluptate, metiuntur, aut nihil aggrediuntur, quod cum utilitate coniunctũ nõ uideatur: at uero eos, qui uirtutẽ colunt, nihil ad ſe amandum pertrahit, atque allicit, niſi quod honeſtum ſit. eſt enim uirtutis comes honeſtas. Ita dicere poſſumus, Alfium hic inductum uitam ruſticam omni hominum generi, ſectae, aetatique, doctis, ſapientibus, paucis, plurimis, uulgoq. ipſi, probauiſſe. quodcumque enim eſt genus hominum, quaecumque uiuendi ratio, quaecumque philoſophandi uia, uel utilitatem, uel uoluptatem, uel honeſtatem, ſequatur, ac ſibi colendam proponat, neceſſe eſt. illud igitur, quod & utile, & delectabile, & honeſtum, eſt, omnibus aeque probandum. Praeterea, dicere poſſumus, Horatium ſub Alfij perſona eo uti artificio, ut primum ab utili, & iucundo, deinde uero, ac poſtremo loco, ab honeſto, ruſticae uitae condicionem, ut ad felicitatem nos facilius ducentem, urbanae eſſe anteferendam, nobis ſuadeat. Niſi igitur primum huic uiuendi rationi ea bona ineſſe oſtendiſſet, quae apud homines, etiam prauos, & corruptos, prima ducuntur, certe opinionem, ac ſententiã ſuam de ruſtica uita perſuadere minime potuiſſet. Simili etiam arte utimur cum pueris aegrotantibus, dum ijs aliqua ſumenda damus medicamina; ea in primis dulcia eſſe dicentes, cũ ipſi potiſsimum dulcedine capiantur.

Sed, quaenam eſt in his uerſibus honeſtatis ratio demonſtrata? ea potiſſimum, quod ruſticae exercitationes abducunt nos ab omni mala, ac turpi, uoluptate, ac potius corpus ipſum ad uirtutem firmant, quam ad uitia molliunt, ac effeminant.

Occurrit autem tacite obijcienti Horatius, ac dicẽti,

ti, rus quidem aestate, & autumno potissimum, esse iucundum habitatu, ac longe urbi praeferendum, at uero hieme esse insuauissimum, itineribus iam, prae nimio coeno, ac luto, inuijs, agro etiam omni orbato uenustate florum, ac uirentium arborum consumptis fructibus, squalenti deinde uniuersa terrae facie, ac pulcherrimo eius adspectu uehementer immutato, rebus etiam ad uitam necessarijs quotidie deficientibus. Respondet, inquam, huic Horatius, inquiens, rus esse non minus hiberno tempore iucundum; si quidem est in uenationibus iucunditas, quae ea tempestate fieri solent frequentissimae.

At, cum tonantis &c.] Annus hibernus, hoc est, anni tempus hibernum. hiems, uidelicet. Et est descriptio hiemis his duobus uersibus:

At cum tonantis annus hibernus Iouis
Imbres, niuesque, comparat.

Iouem tonantem hic uocat aerem.

Iuppiter autem aeri praeesse dicitur. & ob id ei fulmina in manibus pictores, & poetae, posuerunt: quoniam in aere & fulmina, & fulgura, & tonitrua, fiunt; & frigora quoque. Inde Ode 1. *Iouem frigidum* dixit. & Virg. Georg. 1. *Iouem humidum.*

Hiems autem, est annus Iouis tonantis; ut Aestas, Iouis sereni. Fortasse Horatius cum hieme, quae solis quattuor mensibus definitur, ultimum autumni, & primum ueris tempus computat, quibus praecipue & fulgurat, & tonat, & fulminat.

Comparat;] colligit.

Aut trudit acres hinc & hinc multa cane
Apros in obstantes plagas.]

hoc est, multis canibus. Sic Ode 15. lib. 1. *Multo militie*, dixit. Er Virg. Aeneid. lib. 11.

Vtrum-

Vtrumque armato milite complent. Et hic noster eodem schemate, Ode 5. dixit, *Argoo remige*, pro, Argois remigibus. Compellit, inquit, & extrudit, apros in oppositas plagas, eos canibus insectans. Acerrimum autem esse aprum in uenatione, nemo nescit,

Aut amite laeui rara tendit retia,

Turdis edacibus dolos.]

Amite laeui, hoc est, pertica, seu furcula aucupali, ut inquit Festus: *& furcula, ex qua rete suspenditur ad capiendas aues*, ait interpres.

Turdis] Turdi, aues sunt praecipui saporis, in cacuminibus arborum nidificant luto, sermonem humanum imitantur. Graeci κίχλας uocant.

Pauidumq. leporem, & aduenam laqueo gruem,

Iucunda captat praemia.]

Lepus, est animal pauidissimum, & ualde timidum, & meticulosum: adeo, ut, Leporis uitam uiuere, pro uerbio, dicantur, qui semper anxij, trepidique, uiuunt. quod id animal, omnium praedae expositum, ne somnum quidem capit, nisi oculis apertis. Natura autem ei optime consuluit, armis eum donans, suae pauiditati omnium aptissimis. Qui enim natura pauidus est, is, si in hostes incidat, nulla re sibi melius consulere potest, quam fuga. Pedes autem homini pauido sunt arma omnium praestantissima, quibus animalia huiusmodi sibi quaerunt salutem. Porro autem, sicuti pauidis, & meticulosis, animalibus, aufugiendi, & euadendi, non pugnandi, ac inuadentium impetū sustinendi, arma praebuit, ac fabricata est natura: sic contra, animosis, audacibus, fortibus, non tam fugiendi, quam impetum propulsandi, atque etiam uim ui repellendi, tela parauit, ut Canibus dentes, atque Apris, Leonibus ungues, Equis pedes, Tauris cornua, & alijs alia. Haec optime,

me, & eleganter, a Galeno differuntur in principio lib. 1. de usu partium; in quibus rationem sigillatim, ac diligentissime, reddit, quorsum unaquaeque pars nostri corporis a natura fabricata fuerit. In quo illud etiam legitur pulcherrimum, nempe hominem ipsum nullis armis a natura donatum, sed nudum, & inermem, esse factum; neque ob id accusandam esse naturam, quod homini, sapientissimo, ac dignissimo, animalium, arma denegarit, immo uero eam esse laudibus prosequendam, ut quae homini uidetur optime omnium consuluisse; cum ei omnia omnium animalium arma uni concesserit, quibus is omnia expugnare, & sibi ipsi subdere, possit; cum ei primum rationem omnia excogitandi, & manum omnia a ratione excogitata fabricandi, dederit. hac una sibi fabricat homo omnia omnium animalium arma, & ea praeterea, quibus animalia omnia subijciat, & ijs ut seruis utatur, ab ijsq. uictum, & ab ijs uestitum, sibi comparet.

Aduenam laqueo gruem,] Grues e longinquo, nimirum a mari Eoo, proficisci, & aestatis aduenas esse, scribit Plinius.

Gerunt bellum cum Pygmaea gente.

Quando proficiscuntur, consentiunt.

Volant ad prospiciendum alte.

Ducem, quem sequantur, eligunt.

In extremo agmine per uices, qui acclament, dispositos habent, & qui gregem uoce contineant.

Excubias habent nocturnis temporibus, lapillum pede sustinentes, qui laxatus somno, & decidens, indiligentiam coarguat. ceterae dormiunt, capite subter alã condito, alternis pedibus insistentes. Dux erecto prouidet collo, ac praedicit. Hinc, quod *Grus* aduena sit, dicitur *exotica auis*. nam *singulis annis nobis aduenit*:

ait interpres.

Quis non malarum, quas amor curas habet,

Haec inter obliuiscitur?] Quis non inter has uoluptates obliuiscitur omnium molestiarum, & incommodorum? Intentum honestis exercitijs hominem, qui uitae rusticae se dedit, ab amore abesse, & ab ijs curis, quae amantes uexant, ait. Otium enim, malorum maximorum caussa est. & praecipue amoris ueluti fons, & origo. Inde dicitur:

Otia si tollas, periere Cupidinis artes.

Vel *Amor*, habendi. hoc est, auaritia, quae urbanos, anxios, & sollicitos, reddit, ut ait interpres. quod non placet. cum Amor absque alia adiectione intelligi soleat de amore uenereo.

Quod si pudica mulier in partem iuuet
Domum, atque dulces liberos,
Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Apuli,
Sacrum uetustis exstruat lignis focum
Lassi sub aduentum uiri;
Claudensq. textis cratibus laetum pecus,
Distenta siccet ubera;
Et horna dulci uina promens dolio
Dapes inemptas apparet;]

Maximum in aduersis solatium praebēt hominibus uxores, praesertim quae leges probarum mulierum seruāt: quae ab Aristotele Oecon. lib. II. cap. I. describuntur. Viris autem labor, mulieribus munditiae conueniunt, ut ait Marius in concione apud Sallustium, in Iugurtha. Cuius rei eam esse caussam dixerim, quod minus caloris habeant mulieres, ideoq. magnis rebus petractandis, ad quas requiritur audacia, non sint tam idoneae.

Quae sit functio,& officium,castae,ac sedulae, uxoris, rusticae, diligenter describit hic Horatius.

Quid,si &c. est in libris meis. Vt legatur cum interrogatione . Non male.

In partem iuvet] Quod si habeat uxorē rusticus,quae sedulo maritum suum in augenda re familiari,& educandis liberis, iuuare uelit, & diligenter culinam, & pecora,domi curet, ut faciunt mulieres Sabinae,& Apulae.

Dulces liberos,] Haec.n.prima,& praecipua debet esse cura bonae matris,ut probe, & liberaliter, susceptos liberos educet, diligenterq. ad labores assuefaciat. Sic apud Virgilium Aen. 2.

Et dulces natos, exoptatumq.parentem.

Qualis Sabina, aut uxor Apuli,]

Sabini, & Apuli, Italiae sunt populi, fortes, & strenui. Horum uxores dicit esse pudicas, & rerum domesticarum ualde studiosas, optima profecto commendatione. Sabinorum autem uirgines, quas Romulus rapuit, uiros suos adeo dilexerunt, ut pacem inter Sabinos, Romanosque, facerent.

De Sabinorum probitate referam hoc loco, quae scripsi olim in epistola quadam ad Illustrissimum, & Reuerendissimum, Cardinalem Amulium, iam edita in libro de Quaesitis per epistolam. Ea autem sunt: Probitatis fama ita Sabini homines floruere, ut eis omnia tuto committi posse uiderentur. itaque Cicero in quadam ad Trebonium epistola ita scripsit: *Oratorem meum Sabino tuo commendaui. natio me hominis impulit, ut ei recte putarem. nisi forte, candidatorum licentia hic quoque usus, hoc subito cognomen arripuit. etsi modestus eius uultus, sermoq. constans, habere quiddam a Curibus uidebatur.* Nimirum & Virgilius ad integritatem spectauit, cum dixit lib. IIX.

Curibusq. seueris.

Et Statius Silu. lib. I V.

Curibusq. uetustis.

Et Horatius *rigidos Sabinos*; Ouidius *tetricas Sabinas* uocauit; & alio loco *incultas*: quod est indicium pudicitiae. coluntur enim eae, quae placere capiunt. qua de re sic Iuuenalis Sat. x.

- Sanctos licet horrida mores
Tradiderit domus, ac ueteres imitata Sabinas.

Item Martialis lib. I.

Casta nec antiquis cedens Laeuina Sabinis,
Et quamuis tetrico tristior ipsa utro.

Perusta solibus] hoc est, fusca, & subnigra. quod est indicium sedulae mulieris rusticae, nullum sudorem, aut calorem, in expediendis negotijs defugientis.

Sacrum focum] nempe, dijs penatibus consecratum. Iuxta focum dij Penates positi fuere, Laresq. inscripti; iccirco, quod *ara deorum Larium focus sit habitus*, ait interpres.

Vetustis,] hoc est, desiccatis, non recentibus, quae prae uiriditate, cum ignem sentiunt, ualde fumant. fumus autem est odiosissimus: ut non male dictum sit, duo praecipue domo nos pellere, fumum, & malam coniugem.

Lassi sub aduentum uiri;] Debet curare uxor, ut, uesperi redeunte marito fesso, & famelico, splendeat focus, quo illum, spe lautioris, & largioris, cenae, consoletur. Memini aliquando quendam dicere, diligentis feminae esse, uiro domum reuertente, ad minimum unam ollam habere apud focum, uel uacuã; ne, si uideat nihil apparatum, ringatur.

Textis cratibus] Crates, caulae sunt ex uiminibus contextae, quibus noctu clauduntur, & a ferarum incursione

ſione muniuntur greges.

Laetum] fecundum, fertile.

Horna] nouella. Hornum autem, hoc eſt nouellum uinum eſt ſapidius uetere.

Dapes inemptas apparet;] non emptis, ſed labore partis, epulis, menſam exſtruat. Nam bonam matrem familiam non emacem, ſed uendacem, eſſe oportet.

Huc etiam alluſit Virgilius:

-ſeraq. reuertens
Nocte domum, dapibus menſas onerabat inemptis.

Non me Lucrina iuuerint conchylia,

Magis ue rhombus, aut ſcari;] Si, inquit illa, quae ſuperius commemorata ſunt, adſint commoda, non mihi iucundiores fuerint opiparae menſae urbanae ruſticis menſis: nam mihi parabilis uictus, ac domi factus, erit gratior exotico, & exquiſito.

Oſtendit igitur, ſe ruſticorum ferculis plus delectari, quam lautiſsimis, & exquiſitiſsimis, diuitum cibis.

Lucrina conchylia] In lacu Lucrino capta. Sic Sat.4. dixit, *Lucrina peloris*.

Lucrina autem conchylia maxime excellebant.

Conchylia ſunt teſtacea omnia, ut, oſtrea, pectines, echini. qua quidem uoce utitur etiam uernacula noſtra lingua. Certe pictores, qui teſtis utuntur, in quibus colores ſeruant, hac uoce utuntur, dicentes *Cochigli*.

Athenaeus huius etymon uocis ita deducit, ut uelit Conchylia dici παρὰ τὸ κεχηνέναι, id eſt ab hiando.

Oſtrea hic intelligit. nam oſtreis Lucrinis optimum ſaporem primus Sergius Orata adiudicauit, quando eadem aquatilium genera aliubi, atque aliubi meliora, teſte Plinio.

Iuue-

Iuuerint, h. e. iucunda fuerint.

Magis ue rhombus,] Piscis, est planus, Plin. lib. IX. cap. 20. & Colum. lib. IIX. cap. 16. Rauennae optimus, teste Plinio lib. I X. cap. 54. & Iuu. sat. 4. & Ouidio, cuius haec sunt:

Hadriaco mirandus litore rhombus.

Olim in delicijs habitus. Sed & Venetijs maximi fit. Est autem Rhombus, & Graecum, & Latinum, & uernaculum uocabulum. Dictus & ψῆττα. Vide Athenaeum lib. VII. & Plinium lib. IX. cap. 42. Et est ex eo dictus, quod figura sit rhombi. Est autem Rhombus figura quadrilatera, quae tamen recti angula non est, sic ut Rhomboides, quod in contrarium collocatas lineas, atque angulos habet aequales, non autem rectis angulis, neque lateribus aequis continetur: habet enim duos angulos aduersos acutos maxime, duos reliquos itidem appositos obtusos maxime. Potestis hanc figuram apud Euclidem legere in principio suae Geometriae, in quo traduntur definitiones Geometricarum figurarum. Propterea dixit Martialis:

Quamuis lata gerat patella rhombum,
Rhombus latior est tamen patella.

Namque, cum sit quadrilaterae, hoc est Rhõboides, figurae, iure latior esse potuit patella.

Facit eius mentionem Plin. lib. XXXII. c. ult. coniungens eum cum scaro.

Fuisse autem piscem non ignobilem, satis hic Horatij locus, praeter Plinium, declarat. opponit enim exquisita, & magno empta, cibaria, rusticis, ac parabilibus.

Scari,) Dictus ἀπὸ τοῦ σκαίρειν, id est, salire. Naturam eius ita describit Diphylus, Latine redditus, apud Athenaeum lib. IIX. *Molli, ac tenera carne praeditus*

tus est, friabilis, dulcis, leuis, ad coquendum facilis, facile redditur, uentrem mollit. Addit idem, *recentem scarum esse suspectum, propterea quod lepores marinos captat, ijsq. uescitur, iccircoq. eius intestina uim bilis effectricem habent.* Idem *hunc solum ex omnibus piscibus dormire dicit. & propter eam caussam numquam noctu capi.* Oppianus etiam lib. 1. Halieut. eum solum *uocalem* esse scribit. Ceteri enim pisces, muta sunt animantia.

Is etiam (auctore Arist. in 2. de hist. animalium ca. 17. & lib. 1 1x. cap. 2. & Plinio, & Athenaeo) solus inter pisces ruminare creditur. Eum Plinius lib. 1x. cap. 17 & lib. xxx11. cap. x1. Athenaeus lib. v11. & Aelianus lib. 11. cap. 16. celebrat, ut sua tempestate principalem. Fuit Romanis in honore mensarum. Inde Ennius, apud Appuleium, Apol. I.

Scarum praeterij, cerebrum Iouis paene supremi.

Sed operae pretium est, recitare, quae Plinius de eodẽ recenset, cap. 2. lib. xxx11. inquit autẽ: *Mihi uidentur mira & quae Ouidius prodidit piscium ingenia, in eo uolumine, quod Halieuticon inscribitur: Scarum inclusum nassis non fronte erumpere, nec infestis uiminibus caput inserere, sed auersum caudae ictibus crebris laxare fores, atque retrorsum erumpere. Quem luctatum eius si forte alius scarus extrinsecus uideat, apprehensa mordicus cauda adiuuare nixus erumpentis.*

Galenus quoque Scarum inter saxatiles excellere suauitate sua tempestate scripsit. Et Nicander apud Athenaeum lib. v11. Scarum esse dixit multi nominis.

Si quos Eois intonata fluctibus

Hiems ad hoc uertat mare.] Si quos tempestas ab Oriente ad hoc mare nostrum impellat. Et hoc dicit,

propter

propter mare Carpathium, ubi Scarorum maxima est copia.

Intonata] hoc est, intonita: hoc est, tempestas concitata.

Non Afra auis descendat in uentrem meum,] Gallinas Africae intelligere uidetur, quae nouissimae peregrinarum auium sunt in mensas receptae, ut legimus apud Plinium lib. x.

Non Attagen Ionicus
Iucundior, quam lecta de pinguissimis
Oliua ramis arborum:] Attagen maxime Ionicus celebratur, quondam existimatus inter raras aues, ut Plinius lib. x. commemorat.

Plumas habet uarijs colorum maculis distinctas.

Quamobrem ab Arist. πτεροποίκιλος appellatur.

Oliua) Oleae arboris fructus.

Aut herba lapathi, prata amantis, & graui
Maluae salubres corpori,]

Vt pulchre urbanam luxuriam hucusque notauit, ita nunc rusticorum frugalitatem commendat. De Lapatho, & Malua, herbis, multa scribit Plin. lib. xx. c. 21. De Lapatho haec interpres: *Lapathum herba in cibo sumpta stomachum confortat, uentrem purgat, urinam prouocat, ructum excitat, & nauseabundis comedendi auiditatem reddit: nascitur in locis sabulosis, & planis.*

Vel agna festis caesa Terminalibus,
Vel haedus ereptus lupo.]

Terminus, deus fuit, pacis, & iustitiae custos.

Huius templũ iuxta aedem Iouis opt. max. in Capitolio, primum a Numa exstructum, cui sacrum festis Terminalibus in agris, sexto ab Vrbe miliario, sub patenti caelo fieri solebat. Et inquit, *Festis*: ut ostendat frugali-

frugalitatem rusticorum, qui carnibus uescuntur solum festis diebus.

Aut haedus ereptus lupo.] Haedus lupo ereptus uidetur suauior, nō quia tenerior factus: (haedus enim satis tener uidetur, dum haedus est, etsi a lupo morsus non sit) sed ideo suauior, quia, ut ait Acro, gratior factus est ex perdito. Quae enim perdidimus, si recuperemus, gratiora sunt nobis: nam uidemur ea in lucro deputare.

Has inter epulas, ut iuuat pastas oues

Videre properantes domum; &c.] Quam iucundū est, inquit, dum rure cenamus, uidere oues iam pastas domum redire citato gressu, ut moris est, ac boues etiam languētes de labore diei, uernasq. sua obeuntes munera.

Vt iuuat] Mirum quantum delectat.
Iuuandi uerbum poetis frequentissimum, pro uerbo Delectat.

Pastas oues] Delectat uidere oues pastas, & repletas, domum redire; & contra, uidere boues redire lassos, ac defatigatos. Oues enim ex pastura, boues ex labore, nobis emolumentum praebent.

Properantes domum;] ad quietem, & ad refectum. Animantia enim omnia, licet, homine excepto, rationis sint expertia, naturae tamen impetu quodam feruntur ad id, quod ad eorum conseruandam uitam est necessarium. non solum enim unicuique rei est a natura tributum, ut sit aliquid, sed ut se etiam in propria condicione seruet, & suimet interitum maxime auersetur. properant domum oues quiescendi gratia, & somnum capiendi, cuius indigent ad uitam; boues autem non solum quiescendi, sed uescendi gratia. Sic obseruamus quotidie, equos ex longo itinere domum redeun

 tes

tes magis properare, ac festinare, quam domo abscedentes. laborem enim, ut malum, non homines solum, sed animantia omnia, auersantur.

Videre fessos uomerem inuersum boues

Collo trahentes languido:] Idest, uidere boues arando fessos, confecto iam labore diurno, domum redire. Sic Virg.

Adspice: aratra iugo referunt suspensa iuuenci.

Positosq. uernas, ditis examen domus,

Circum renidentes lares.] Vernas, seruos circa forũ sedentes. nam ad forum cenare solebant. quod hodieq. fit, in ea uita, quae seiuncta a curis sit, & procul absit a fastu. Est autem *Verna* puer domi natus, & pro creatus, qui serui loco sit.

Renitentes, sex mei.

Haec ubi locutus fenerator Alfius,

Iam iam futurus rusticus,

Omnem relegit idibus pecuniam,]

Postquam haec de agriculturae laudibus dixit fenerator Alfius, suam fortunam pertaesus, statim rusticus fieri desiderauit. Ideoq. omnem pecuniam, quam feneratus erat, a debitoribus exegit, mercaturus agrum. Idibus autem, dicit, quod olim idibus exigerentur usurae. Alij pro *Relegit,* probant *Redegit,* ut est in octo meis scriptis. Quod etiam mihi probatur, cum eo in hoc significatu Cicero non semel utatur.

Quaerit Kalendis ponere.] Notat inconstantiam Alfij, qui statim ad ingenium, & pristinos mores, redijt. pulchre ostendens, quam periculosum sit, canem semel intestina degustasse. Alfij cuiusdam feneratoris habetur apud Columellam dictum illud, *Bona nomina non numquam mala fieri, si numquam interpelles.* Plinius etiam meminit Flaui Alfij cum Maecenate.

Alludit autem Poeta ad consuetudinem feneratorũ, qui solebant in singulas Kalendas mutuum dare. Vnde & *Kalendarium* pro libro rationum, in quo feneratores nomina debitorum describebant. ut in 2. Parergon memoriae mandauit doctissimus, idemq. omnium doctrina, & moribus, elegantissimus uir Andreas Alciatus.

Arcadius Charesius libro singulari de muneribus ciuilibus, Dig. lib. L. tit. 4. de muneribus, & honoribus, l. 18. Munerum ciuilium: *Kalendarij quoque curatio, & quaestura in aliqua ciuitate inter honores non habeatur: sed personale munus est.*

PLACET . HOC . LOCO ADSCRIBERE . VIRGILII . VERSVS GEORG . LIB . II.

Vt facilius posſint conferri cum Horatianis.

O Fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas, quibus ipſa, procul diſcordibus armis,
Fundit humo facilem uictum iuſtiſsima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis uomit aedibus undam,
Nec uarios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſasq. auro ueſtes, Ephyreiaq. aera,
Alba nec Aſſyrio fucatur lana ueneno.
Nec caſia liquidi corrumpitur uſus oliui:
At ſecura quies, & neſcia fallere uita,
Diues opum uariarum, at latis otia fundis,
Speluncae, uiuiq. lacus, at frigida tempe,
Mugitusq. boum, mollesq. ſub arbore ſomni,
Non abſunt: illis ſaltus, ac luſtra ferarum,
Et patiens operum, † paruoq. aſſueta iuuentus, exiguoq.

Sacra

Sacra Deum, sanctiq. patres: extrema per illos
Iustitia excedens terris uestigia fecit.
Me uero primum dulces ante omnia Musae,
Quarum sacra fero ingenti perculsus amore,
Accipiant; caeliq. uias, & sidera, monstrent,
Defectus Solis uarios, Lunaeq. labores:
Vnde tremor terris, qua ui maria alta tumescant
Obijcibus ruptis, rursusq. in se ipsa residant:
Quid tantum Oceano properent se tingere Soles
Hiberni, uel quae tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturae accedere partes,
Frigidus obstiterit cirum praecordia sanguis,
Rura mihi, & rigui placeant in uallibus amnes,
Flumina amem, siluasq. inglorius: o, ubi campi
Sperchiusque, & uirginibus bacchata Lacaenis.
Taygeta: o, qui me gelidis in uallibus Haemi
Sistat, & ingenti ramorum protegat umbra.
Felix, qui potuit rerum cognoscere caussas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumq. Acherontis auari.
Fortunatus & ille, deos qui nouit agrestes,
Panaque, Siluanumq. senem, Nymphasq. sorores.
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:
Non res Romanae, perituraq. regna: neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut inuidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
Sponte tulere sua, carpsit; nec ferrea iura,
Insanumq. forum, aut populi tabularia uidit.
Sollicitant alij remis freta caeca, ruuntq.
In ferrum: penetrant aulas, & limina regum.
Hic petit excidijs urbem, miserosq. penates,

Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.
Condit opes alius, defossoq. incubat auro.
Hic stupet attonitus Rostris: hunc plausus hiantem
Per cuneos (geminatur enim) plebisque, patrumq.
Corripuit. gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsulioq. domos, & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quaerunt sub sole iacentem.
Agricola incuruo terram † dimouit aratro: molitus.
Hinc anni labor: hinc patriam, paruosq. † nepotes penates.
Sustinet: hinc armenta boum, meritosq. iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus:
Aut fetu pecorum, at Cerealis mergite culmi,
Prouentuq. oneret sulcos, atque horrea uincat.
Venit hiems, teritur Sicyonia bacca trapetis:
Glande sues laeti redeunt: dant arbuta siluae:
Et uarios ponit fetus autumnus: & alte
Mitis in apricis coquitur uindemia saxis.
Interea pendent dulces circum oscula nati:
Casta pudicitiam seruat domus: ubera uaccae
Lactea demittunt: pinguesq. in gramine laeto,
Inter se aduersis luctantur cornibus haedi.
Ipse dies agitat festos, fususq. per herbam,
Ignis ubi in medio, & socij cratera coronant,
Te libans Lenaee uocat; pecorisq. magistris
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo:
Corporaq. agresti nudant praedura palaestra.
Hanc olim ueteres uitam coluere Sabini,
Hanc Remus, & frater: sic fortis Etruria creuit:
Scilicet & rerum facta est pulcherrima Roma,
Septem quae una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictaei regis, & ante
Impia quam caesis gens est epulata iuuencis,
Aureus hanc uitam in terris Saturnus agebat.

Nec

Nec dum etiam audierant inflari caſsica, necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſes.
Sed nos immenſum ſpatijs confecimus aequor;
Et iam tempus equum fumantia ſoluere colla.